

פרשת כי תבא

ארור אשר לא יקים את דברי התורה הזאת

[א]

הכשר מצוה

ארור אשר לא יקים את דברי התורה הזאת לעשות אותם ואמר כל העם אמן: (דברים פרק כז, כו)

נשבע שלא ישא אשה

עי' בספר אמרי בינה (אה"ע סי' לב) בשם שו"ת רשב"ש (סי' שלד), דדן במי שנשבע שלא יתחתן עם אשה, האם מקרי נשבע לבטל את המצוה שאינו חל, שהרי הוא מצווה במצות פרו ורבו, ואם לא ישא אשה אין בידו לקיים המצוה. ועי"ש ששפיר חל ולא נחשב נשבע לבטל את המצוה, משום שאינו נשבע ישיר נגד המצוה. היינו שכידוע יש חילוק בין נשבע לבטל את המצוה, כגון שאומר שבועה שלא אוכל מצה, שאינו חל, לנודר בביטול מצוה, כגון שאמר קונם אכילת מצה עלי, ששפיר חל. והחילוק הוא שאם אמר מצה זה עלי, אינו נודר ישיר נגד המצוה שאינו אומר שלא יאכל מצה, אלא אוסר המצה עליו ו"אין מאכילין לו לאדם דבר האסור לו", אבל שבועה הוי ישיר נגד המצוה, ולכן הנשבע שלא יאכל מצה אינו חל. וכאן אע"פ שנשבע הוי כמו נדר, שלא נשבע שלא יקים מצות פרו ורבו, אלא אומר שלא ישא אשה ומצות פרו ורבו מתבטלת מאליו. והיה אפשר לומר עוד סברא למה השבועה חל, דידועים הם דברי הרא"ש (פ"ק דמס' כתובות סי' יב) שהעיר על נוכח ברכת אירוסין, וכ' רא"ש ונ"ל כי ברכה זו אינה ברכה לעשיית המצוה, כי פריה ורביה היינו קיום המצוה ואם לקח פלגש וקיים פריה ורביה אינו מחוייב לקדש אשה, ולפי"ז לכאורה הוא דבר פשוט שחל השבועה, שהנישואין אינו אפילו הכשר מצוה. א"כ יוצא שהרשב"ש סובר, שאינו מקיים מצות פרו ורבו אלא ע"י נישואין וזה פלא.

אשה שנשבעה שלא תתחתן

ועי"ש שמוכיח כדבריו מדברי שו"ת הרשב"א (המיוחסות לרמב"ן סימן רנ) דדן על אשה שנשבעה לבעלה שלא תינשא לאחר, ואחרי שמת הבעל התחרטה, ויש שרצו לומר שאין זה נדר משום דהוי נשבע לבטל את המצוה, וענה הרשב"א וז"ל גם ע"ד מצוה שאמר הרב, הנני מסופק, כי על אותו דבר בעצמו נשבעה, ואין זה כנשבע לבטל המצוה. הרשב"ש הבין שכוונתו לומר שאין כאן שבועה ישיר נגד המצוה, וזה כוונתו בדבר עצמו. ועי' לקמן שהחקרי לב הבין שכוונת הרשב"א שהשבועה חלה, משום שהאשה לא מצווה על פריה ורביה.

נשבע שלא יעשה סוכה

אבל עי"ש שהק' מהא דתנן במסכת נדרים (טז,א) זה חומר בשבועות מבנדורים, וחומר בנדורים מבשבועות, כיצד אמר קונם סוכה שאני עושה, לולב שאני נוטל, תפילין שאני מניח, בנדורים אסור בשבועות מותר, שאין נשבעין לעבור על המצות. הרי לן שיש הבדל בין נדרים לשבועות, בציוור של סוכה איני עושה, שאם נשבע שלא יעשה סוכה לא חל שבועתו, אע"פ שאינו נשבע ישיר נגד התורה.

תי' הרשב"ש שהרי רבא שם (טז,ב) מוקי למתני' "הא דאמר ישיבת סוכה עלי, והא דאמר שבועה שלא אשב בסוכה". הרי לן שלא מיירי בנשבע ונודר על עשיית הסוכה, אלא בישיבתו דשפיר הוי נגד התורה.

מצוה בו יותר משלוחו בהכשר מצוה

ועי' באמר"ב שרצה לומר דאולי שבועה על עשיית הסוכה נחשב כנשבע לעבור על המצוות, משום דכתיב להדיא בתורה "חג הסוכות תעשה לך", אבל כ' שזה אינו.

אבל עי' בנצי"ב (בספרו העמק שאלה על השאלות, שאילתא קסט) על מה שכ' דמחייבין דבית ישראל למעבד מטללתא ומיתב בה שבעה יומי, דכתיב חג הסוכות תעשה לך שבעת ימים וכתיב בסכות תשבו שבעת ימים, דכל היכא שכתוב בתורה בפירוש חיוב של ההכשר מצוה, יש עליו הדין של המצוה עצמה לענין מצוה בו יותר משלוחו. עי"ש שמוכיח דבריו מרש"י למסכת מכות (ח,א) ד"ה השתא נמי - כי לא מצא חטובה אין החטיבה מצוה, אלא עשיית הסוכה. הרי לך שעשיית הסוכה נחשב למצוה. ולפי"ז יש לומר שה"ה לענין נשבע לבטל את המצוה, הוי עשיית הסוכה כמצוה, ולא חל השבועה לבטלו.

ולכאורה לפי הרשב"ש שבקידושין ונישואין אין כאן אלא הכשר מצוה, מוכח שבכל הכשר מצוה שייך מצוה בו יותר משלוחו, שהרי הגמ' (קידושין מא,א) אומרת שבקידושין אומרים מצוה בו יותר משלוחו.

יש עוד מקורות שאומרים מצוה בו יותר משלוחו, דהנה כתב הרמ"א (או"ח סי' תנג,ח) ואנשי מעשה רגילים לילך בעצמם אל מקום הרחיים, לראות הם בעצמם לטחינת קמחיהם (מרדכי). וכ' על זה המ"א (ס"ק יב) שמצוה בו יותר משלוחו. הרי לך להדיא שגם על הכשר מצוה שייך הכלל של מצוה בו יותר משלוחו. וכ"ה במ"א (סי' תס,א) שבשו"ע כתוב שהרא"ש היה משתדל במצת מצוה ועומד על עשייתה ומזרז העוסקים בהם ומסייע בעריכתו, וכן ראוי לכל אדם לעשות להטפל הוא בעצמו במצוה. וכ' ע"ז המ"א דאמרינן רפ"ב דקדושין מצוה בו יותר משלוחו.

לכאורה מקורו הוא מהא דאיתא שם, שגם על הכנה לשבת אומרים מצוה בו יותר משלוחו, אע"פ שאינו אלא הכשר מצוה. והנצי"ב שסובר שרק היכא שכתוב בתורה אומרים מצוה בו יותר משלוחו, כותב שהכנה לשבת מפורש בקרא דכתיב "והכינו את אשר יביאו", לכן אומרים מצוה בו יותר משלוחו.

מכשירי מצוה לענין דחייה

עוד כ' הרשב"ש להוכיח כדבריו מהא דאיתא במשנה במסכת ראש השנה (לב,ב) שופר של ראש השנה אין מעבירין עליו את התחום, ואין מפקחין עליו את הגל, לא עולין באילן, ולא רוכבין על גבי בהמה, ולא שטין על פני המים, ואין חותכין אותו בין בדבר שהוא משום שבות, ובין בדבר שהוא משום לא תעשה. הרי לך שאין בהכשר מצוה כח לדחות לאו, והיינו משום דאינו כמצוה עצמה.

אבל עי' בספר חקרי לב (יו"ד ח"ד סי' פז) שתמה עליו, שהרי מפורש שם בגמ' שהטעם לכל הנ"ל היא, משום דשופר עשה הוא ויום טוב עשה ולא תעשה, ואין עשה דוחה את לא תעשה ועשה. ועי' בר"ן שם שאע"פ שאין כאן אלא איסור דרבנן, עשו חכמים חיזוק כדבריהם כשל תורה, ולכן הוי כמו עשה ול"ת של תורה שלא נדחית מפני עשה.

ועי"ע בר"ן (שם) שכ' שזה שנותנין הטעם דהוה ליה יו"ט עשה ולא תעשה, קושטא דמלתא קאמר, ומיהו לא צריכינן להכי, דאפילו הוי יו"ט לא תעשה גרידא לא אתי מכשירי שופר ודחי לה, דהא בעידנא דקא מעקר לאו לא מקיים עשה.

נשבע שלא לעלות לא"י

ועי"ע בשו"ת הרשב"ש (סי' ב) שמי שנשבע שלא יעלה לא"י חל השבועה, ולא הוי כנשבע לבטל את המצוה, אע"פ שמבטל על ידי זה מצות יישוב א"י, משום שאין המצוה בעצם העלייה לא"י, אלא בדירתה שם, א"כ העלייה אינה אלא הכשר מצוה ושפיר חל שבועתו.

שטת החקרי לב

אבל עי' בספר חקרי לב (ח"ד סי' פז) שחולק על הרשב"ש, וסובר שגם על הכשר מצוה יש חיוב, דבלי שיעשה ההכשר מצוה אי אפשר לו לקיים המצוה, א"כ אם התורה חייב אותו במצוה, מובן מאליו שהתורה מחייבו לעשות ההכשר, א"כ אם נשבע שלא יעשה ההכשר, שפיר נחשב כשנשבע לבטל את המצוה שאינו חל.

נשבע לקיים מצוה שאינו מפורש בקרא

אבל עי' באמר"ב (שם) שתמה על החקרי לב שאפילו אם נאמר שמובן מצווי התורה שיעשה גם ההכשר מצוה, אבל בכל זאת לא נחשב כמפורש בקרא, וכבר כתב הר"ן למסכת נדרים (ח,א) על הא דאיתא התם, ואמר רב גידל אמר רב, האומר אשכים ואשנה פרק זה, אשנה מסכתא זו נדר גדול נדר לאלהי ישראל, ומקשה הגמ' והלא מושבע ועומד הוא, ואין שבועה חלה על שבועה, ומשני הא קמ"ל, כיון דאי בעי פטר נפשיה בקרית שמע שחרית וערבית, משום הכי חייל שבועה עליה. והקשה הר"ן שהרי חייב כל אדם ללמוד תמיד יום ולילה כפי כחו, ואמרינן בפ"ק דקדושין (ל,א), ת"ר ושננתם שיהו דברי תורה מחודדין בפיו, שאם ישאלך אדם דבר שלא תגמגם ותאמר לו וכו', וק"ש שחרית וערבית לא סגי להכי. ות"י הר"ן שמכאן נראה לי ראייה למה שכתבתי בפרק שבועות שתיים בתרא, דכל מידי דאתא מדרשא אע"פ שהוא מן התורה, כיון דליתיה מפורש בקרא בהדיא שבועה חלה עליו. והכא הכי קאמרינן כיון דאי בעי פטר נפשיה ממאי דכתיב בקרא בהדיא, דהיינו בשכבך ובקומך, בקריאת שמע שחרית וערבית, משום הכי חלה שבועה עליה לגמרי. הרי לן שאע"פ שהוי חיוב גמור שבועה חל עליו הואיל ואינו מפורש בקרא, וה"נ אע"פ שמעצם הצווי של המצוה מובן שחייב לעשות מכשירי מצוה, אבל היות ואינו מפורש בקרא שפיר חל השבועה עליו.

אשה בפריה ורביה

מה שהביא הרשב"ש ראייה משו"ת הרשב"א לגבי אשה שנשבעה לא להתחתן, שהשבועה חל, כ' החקרי לב שאין ראייה כלל, שהטעם שחל השבועה אינו משום דאינו אלא הכשר מצוה, אלא משום דאשה אינה מצווה בפרו ורבו. ועי"ש שמביא משו"ת הר"ן (סי' לב) שדן לגבי נערה שנדרה שלא תתחתן, והביא דברי ר' דן דאע"ג דקיימא לן דאיתתא לא מיפקדא אפרייה ורבייה, אומר אני דאפילו הכי אית לה מצוה, אע"ג דאינה מצווה ועושה, וכיון דאית לה נמי מצוה קלה, נראה להתירה אפילו על דעת רביים. ולא אמרינן על דעת רביים אין לו הפרה אלא לדבר הרשות, אבל לדבר מצוה אפילו היתרא לא בעי.

ועי' שם שהר"ן הסכים לדברי ר' דן, והביא ראייה לדבריו, מדאמרינן בריש פרק האיש מקדש (קדושין מא,א) אלא כי איתמר דרב יוסף אסיפא איתמר, האשה מתקדשת בה ובשלוחה השתא בשלוחה מתקדשת בה מיבעיא, אמר רב יוסף מצוה בה יותר מבשלוחה, כי הא דר' ספרא מחרך רישא רבא מלח שיבוטא, הרי לן שגם לאשה יש מצות פרו ורבו, ולכן אמרינן מצוה בו יותר מבשלוחו. וכ' הר"ן שזו ראייה ברורה שהאשה כשהיא מתקדשת מצוה קא עבדא.

[אבל עי' בר"ן למסכת קידושין (טז,ב בדפי הרי"ף) שכ' וז"ל דאע"ג דאשה אינה מצוה בפריה ורביה, מ"מ יש לה מצוה מפני שהיא מסייעת לבעל לקיים מצותו. משמע שאין הטעם שמקיימת מצוה כאינה מצווה ועושה, אלא שמסייעת לבעלה].

ועי' בר"ן שמסיק שאפילו הרב יו"ט אינו חולק על ר' דן בזה, ואעפ"י שכתב בסוף תשובתו וזה לשונו, וידוע הוא כי זו אין עליה מצוה לינשא, עד שנאמר שאין שבועתה חלה לבטל את המצוה ע"כ דבריו, לא בא לומר אלא שאין מצוה זו מפורשת כל כך שלא תהיה שבועה חלה עליה, שהדין כך הוא שכל שהיא מצוה מפורשת מן התורה אין שבועה חלה לבטלה, אבל מה שהוא מדרש

חכמים שאינו מפורש בתורה שבועה חלה עליו, אבל גם הוא מודה שלאשה יש קיום מצות פרו ורבו.

לכאורה דברי החקרי לב הם תמוהים, שהרי כפי שהבאנו דברי הר"ן הוא מסביר בדעת הר' דן, שחל השבועה משום שאינו מפורש בקרא, ואיך רצה החקרי לב להביא מכאן לבאר דברי הרשב"א, שהשבועה חל משום שאין האשה מצוות בפרו ורבו.

ארור אשר יקים

וכ' האמר"ב שממה שכתוב בפשתינו, "ארור אשר לא יקים את דברי התורה הזאת", לומדים שחייב לדאוג לעשות גם הכשר מצוה, וזה בכלל "לא יקים". א"כ גם הכשר מצוה נחשב כדבר המפורש בקרא, וממילא לא חל השבועה שנשבע שלא ישא אשה, או שלא יעשה סוכה, או שלא יאפה מצה.

לעקור דירתו כדי לקיים מצוה

כ' בספר נשמת אדם (חלק א כלל סח סעיף ג) נ"ל דאין צריך לעקור מביתו לילך לעיר אחר לקיים המצוה, אפילו מצוה דאורייתא והיא עוברת כתקיעת שופר ולולב, וראיה מהא דאיתא במס' ר"ה (לד, ב) ובש"ע (סי' תקצה, א) מי שאינו בקי בתקיעות ולא בסדר תפלת מוסף, ולפניו שתי עיירות באחת בקיאים בתקיעות ולא בתפלת מוסף, ובאחת בקיאים בתפלת מוסף ולא בתקיעות, הולך למקום שבקיאים בתקיעות, אפילו של מוסף ודאי ושל תקיעות ספק. ואי ס"ד שצריך לעקור ממקומו, קשה האיך ימצא עיר שמברכין ולא תוקעין, והלא צריכין לעקור ממקומן לילך לעיר שתוקעין, אע"כ דאין צריך לעקור.

ועי"ש עוד שכ' שמ"מ במי שיש לו אשה או בנים, נ"ל דודאי א"צ לעקור דירתו שהרי שמחה הוא ג"כ מצות עשה מן התורה, וקיי"ל אשה בעלה משמחה. עוד כ' דמטעם אחר נ"ל דא"צ לילך מביתו, דהא קודם יו"ט לא חל עליו כלל המצוה עד יו"ט, ואז א"א לו לילך יותר מתחום. ועי"ש שדן מהא דחייב לבדוק חמץ אם יצא מביתו תוך ל' יום, ומהא דשואלין ודורשין קודם שלשים יום לכל יום טוב. (אבל צ"ע ממה שהוא עצמו כ' לעיל שיש חיוב לשלם עד חומש מנכסיו למצוה, ואם אינו חייב כלל לדאוג להמצוה לפני הזמן, איך נאמר שחייב לשלם עד חומש. ודוחק לומר שכוונתו רק במצוות שאפשר לקנותן אחרי שכבר חל חיוב המצוה, שאז כבר נתחייב בהמצוה.)

וכ' האמר"ב שלפי דבריו גם דברי החיי"א לא נכונים, דנכלל ב"ארור אשר לא יקים את דברי התורה הזאת" החיוב לעשות הכשר מצוה, א"כ כמו שמחוייב לקנות לולב ולאפות מצה, הוא מחוייב לנסוע לעיר שיכול לקיים שם המצוות המוטלות עליו.

אבל א"כ הדרא קושיית הנשמת אדם לדוכתיה מההיא דמס' ר"ה, ואולי יש לחלק בין קניית אתרוג לעקירת דירתו, דכבר דנו הפוסקים האם מחוייב להפסיד אבר בשביל קיום מצוה, וי"א (שו"ת מנחת שלמה חלק א סימן ח), דכמו שאינו מחוייב להוציא יותר מחומש מנכסיו, ה"נ אינו מחוייב להפסיד אבר. א"כ י"ל שלעקור דירתו ג"כ הוי טירחא יתירא, והוי כמו יותר מחומש מנכסיו, שאינו מחוייב להוציא בשביל המצוה.

עלייה לירושלים כדי להקריב קרבנו

הנה ידועים הם הגמ' במסכת פסחים (ג, ב) בהוא ארמאה דהוה סליק ואכיל פסחים בירושלים אמר כתיב (שמות יב) כל בן נכר לא יאכל בו כל ערל לא יאכל בו ואנא הא קאכילנא משופרי שופרי, אמר ליה רבי יהודה בן בתירא מי קא ספו לך מאליה, אמר ליה לא כי סלקת להתם אימא להו ספו לי מאליה, כי סליק אמר להו מאליה ספו לי, אמרו ליה אליה לגבוה סלקא, אמרו ליה מאן אמר לך הכי אמר להו רבי יהודה בן בתירא, אמרו מאי האי דקמן בדקו בתריה ואשכחוהו דארמאה

הוא וקטלוהו. שלחו ליה לרבי יהודה בן בתירא, שלם לך רבי יהודה בן בתירא, זאת בנציבין ומצודתך פרוסה בירושלים.

ועי' בתוס' שהק' למה ר"י בן בתירא עצמו לא עלה לרגל, ותי' שלא היה לו קרקע, או זקן היה שאינו יכול להלך ברגליו דפטור מפסח כמו מראה, א"נ נציבין חו"ל היא כדמוכח בסיפרי בפ' ראה. ולכאורה דבריו סתומין, דכל אלו הם סיבות למה פטור ממצות עלייה לרגל, אבל למה פטור מקרבן פסח.

ותי' הצ"ח שאין כוונת התוס' שמי שאין לו קרקע פטור מפסח, שהרי תחילת קושיית התוספות לא היה להקשות למה לא עלה רבי יהודה בן בתירא לעשות הפסח, שזה אינו קושיא דודאי היה בדרך רחוקה ופטור, ולא מצינו שיהיה מחוייב לעלות ולהתקרב קודם זמן הפסח, ובי"ד שמגיע הזמן, הרי הוא בדרך רחוקה. אבל הוקשה להם למה לא עלה לרגל, שזה מצוה על כל ישראל לעלות איש ממקומו לירושלים להגיע שם ברגל, ועל זה תירצו שלא היה לו קרקע ומי שאין לו קרקע אין צריך לעלות לרגל כדלקמן (ח,ב), וכיון שלא עלה ממילא פטור מפסח כמו מראה.

אבל לשון התוס' לא משמע כן שכ' **דפטור מפסח כמו מראה**, משמע שיש פטור בקרבן פסח, לא רק שאינו יכול לקיימו משום שלא נמצא בעזרה. ועי' במנחת חינוך (מצוה ח אות יג) שתמה על הצ"ח איך יתכן שלא יהיה מחוייב לדאוג להכין עצמו למצוה. ועי"ש שמביא דברי המל"מ (פרק א מהל' קרבן פסח הל' א) שתמה על תוס' שמהכ"ת שקרבן פסח תלוי בראייה.

[דרך אגב עי' בס' משך חכמה (שמות פרק כג, יז) שמסביר שהטעם שמי שאין לו קרקע פטור מראה הוא משום דתכלית מצות עלייה לרגל הוא כדי להשריש בנו מדת הבטחון, כאשר תמצא להתשב"ץ (חלק א סימן סג) שחכם אחד שאלו על גודל הפלא שאומה **שלימה יניחו כל אשר להם ויעלו לירושלים**, ומפני זה פטור מי שאין לו קרקע לראות עזרה, דאין לו תועלת פרטיות בכניסתו לארץ ודו"ק.]

בפשטות דברי הצ"ח הם כמו החי"א שאין חיוב לדאוג לפני זמן החיוב שיקיים מצותו. ואולי י"ל שרק לגבי קרבן פסח ס"ל כן, ששם יש פטור של דרך רחוקה.

[ב]

הגבהה

דרך הנכון בהגבהת הס"ת

עי' ברמב"ן שמביא שעל דרך אגדה, זה החזון, שאינו מקים ספרי התורה להעמידן כתקנן שלא יפלו. ולי נראה על החזון שאינו מקים ספר תורה על הצבור להראות פני כתיבתו לכל, כמו שמפורש במסכת סופרים (יד, יד) שמגביהין אותו ומראה פני כתיבתו לעם העומדים לימינו ולשמאלו ומחזירו לפניו ולאחריו, שמצוה לכל אנשים והנשים לראות הכתוב ולכרוע ולומר וזאת התורה אשר שם משה וגו' (לעיל ד, מד), וכן נוהגין.

ויש להסתפק אם כוונת המס' סופרים בדווקא, דהיינו שחייב להראות כתיבתו קודם לאלו העומדים לימין, ואח"כ לאלו העומדים משמאל, ואז לאלו העומדים לפניו וכו', או דילמא שרק רצה לומר שחייב להראות הכתב לכולם, אבל לא משנה באיזה אופן, ויכול להסתובב ולהראות הכתב לכולם. ועי' בספר שיירי הברכה (ברכי יוסף אורח חיים סימן קלד, ב) שמביא תשובה כ"י להרב יחיאל טראבנות, שבעיר אחת לא נהגו להקים ספר תורה וערערו עליהם מכח הירושלמי ומסכת סופרים ודברי הרמב"ן הנ"ל, והוא האריך להוכיח שאין בזה איסור, ואף **לדעת הרמב"ן אסמכתא בעלמא הוא**, ולא עבדי איסורא בהעדר הקמת ספר תורה, ואדרבא יש לדונם לזכות דחשו שלא יפול ח"ו הספר תורה, וסוף דבר הסכים דיחזיקו במנהגם, והסכים עמו אחד קדוש. מה שכ' שלפי הרמב"ן אינו אלא אסמכתא, כך נראה ממ"ש הרמב"ן שעל דרך אגדה וכו'.

ועי"ש בברכ"י שדן באריכות האם יש איסור להשתחוות לס"ת, שברמב"ן כתוב ולכרוע.

[ג]

ס"ת שנפל

חיוב קריעה על ס"ת שנשרף

עי' בשו"ת אג"מ (או"ח ח"ג סי' ג) דדן באריכות לגבי המנהג, שצמים אם נפל ס"ת. מקור אחד הוא מביא מגמ' במסכת מועד קטן (כו,א), שלומדים שחייב לקרועה על ספר תורה שנשרף, מהא שהיו חייבים לקרוע על זה שהמלך יהויקים קדר כל אזכרות שבספר איכה ושרפן באש, דכתיב (ירמיהו לו) ולא פחדו ולא קרעו את בגדיהם, מכלל דבעו למיקרע. הגמ' אח"כ מביאה סיפור שבת היענה רצתה לבלוע תפילין, ואמרו השתא איחייבין לי שתי קריעות, והגמ' מביאה שהכי אמר שמואל, **לא אמרו אלא בזרוע וכמעשה שהיה**. ונחלקו רש"י ושאר ראשונים, רוב ראשונים מפרשים שאין חיוב קריעה אלא א"כ נשרף הס"ת דרך בזיון, כמו אצל יהויקים, ואצל בת היענה. עי"ש (באג"מ) שמביא שכן מפורש במאירי, שכתב ולא אמרו קריעה אלא בשנשרף בזרוע, ולכוונת הכעסה וגידוף. וכן הוא בספר האשכול בסוף הלכות ס"ת בשם ר' האי גאון, דפירוש בזרוע של אדם עז וקשה, ששרפו בעזות מצח שמשמעותו הוא להכעיס.

ס"ת שנפל בלי פשיעה

ולפי"ז טוען הגרמ"פ זצ"ל, שהיכא שנפל הס"ת באופן שאף אחד לא היה אשם, אין חיוב להתענות, משום שלא היה דרך בזיון. אבל רש"י פירש (שם) בד"ה בזרוע - שאין יכול להצילו. וכמעשה שהיה - דיהויקים, אבל דנעמיתא דמצי להציל לא מיקרע. וכ' הגרמ"פ שכוונת רש"י במצי להציל היינו כששייך השתדלות להציל כהא דנעמיתא, והרואים עשו מה שביכלתם להציל, אבל לא עלתה בידם כי הנעמיתא גברה עלייהו או שרצו אחריה לצודה אחר שבלעה ונשמטה מידם, מאחר שעשו מה שבידם וקדשו שם שמים, בזה נפטרו מלקרוע. אבל אם אתאי הנעמיתא פתאום וחטפה התפילין ובלעתם ועפה תיכף למרחוק, שלא היה שייך שום הצלה ולא לצודה היו חייבין לקרוע. ולפי"ז כתב הגרמ"פ, יש קצת סמך לזה שמתענים, דמאחר דמחייב קריעה גם על ס"ת שנשרף שלא בכוונת כפירה וחלול קדושה, אלא אף כשנפלה דליקה באונס כשלא יכלו להצילו משום חשיבות הקדושה שיש להצטער על זה, לכן כשנפלה ס"ת מיד אחד אף שהיה באונס, שנמצא שעכ"פ היה בזיון לס"ת קדושה, וכן לכל כתבי הקודש ותפילין, שיש להצטער על זה, ונהגו להצטער בתענית שמביא זה לידי תשובה. אבל עי' ברש"י כת"י שכ' להדיא שאם קרה פתאום, שאינו חייב לקרוע בגדיו.

האם כולם צמים או רק מי שנפל מידו

ועי"ש באג"מ שהדברי חיים (יו"ד א סי' נט) בשם תשובות אמרי אש (או"ח סי' ו) כתב שמקור המנהג הוא מהירושלמי סוטה (פ"ז ה"ד) לגירסת הרמב"ן בחומש (פרשת כי תבוא) על הפסוק ארור אשר לא יקים זה החזן, שאמרו הפירוש שאינו מקים ספרי התורה להעמידן כתקנן שלא יפולו, שלכן יש לו להתענות כדי להתכפר על החטא שלא הקים כראוי, וגרם שיפלו שהוא בארור. אבל כ' הגרמ"פ זצ"ל שלפי"ז הוא שייך רק כשפשע, ולא שייך בכלל על אחרים, אף על אלו שראו בהנפילה, דהם ודאי לא פשעו. אבל עי' בשו"ת מנחת אלעזר (ח"ג סי' נב) שכתב שלפי האמרי אש נהגו כולם להתענות, שלבם נוקפם אולי היו יכולים להעמיד הספר כתיקונו. אבל כ' הגרמ"פ זצ"ל שלפי הספר חיים שאל שהביא השואל, שסובר דדוקא מי שנפל הס"ת מידו צריך להתענות ולא השאר, אף שראו הנפילה, הוא כפירוש שהביא הרמב"ן. ואף שלא כתב דדוקא

כשנפל בפשיעה, אולי משום דלא ברור לו בסתם איך יהיה ואפשר שפשע לכן סובר שיתענה מספק.

אבל עי' בשו"ת דברי חיים (שם) שמביא מקור ממסכת תענית (טז,א) שאמרו על מה שמוציאין התיבה לרחוב, לומר כלי צנוע היה לנו ונתבזה בעוונותינו. הרי שעוונות גורמין לבזיון התורה, ואם ח"ו נקרה סיבה לבזיון התורה, ודאי מחמת חטא אנשי אותה הער, והיינו אותם שהיה להם הכלי צנוע ונתבזה, ולכן כתב שכל בני בית הכנסת והחברות של אותה בית הכנסת, ראויים להתענות לתשובה על עוונותיהם שגרמו הכלי צנוע הקדושה שנתבזה מחמת עוונותיהם.

ס"ת פסול

ועי' בשו"ת מנחת אלעזר (ח"ג סי' נב) בשם שו"ת חיים שאל (ח"א סי' יב) שאפילו על ס"ת שהוא פסול יש להתענות, שלא מצינו שבודקין הספר שנפל אולי היה פסול, ואז יפטרו מלהתענות.

האם אפשר לפדות בצדקה

עוד כ' הדברי חיים (שם) שמי שאינו בריא בכחו יוכל לפדות התענית לפי נדבת לבבו ולפי ערכו, ויעשו איזה מצוה מהממון אשר לצורך מצוה זו מוכרין ספר תורה, (עי' מגילה כז,א) כגון להשיא יתום או להספקת לומדי תורה. ובודאי תשובתם יעלה לרצון ועוונות יהפכו לזכיות וימתקו הדינים ויהיה חיים ושלום לכולם.